

TÜRKÇEDE ANAFORİK ZAMAN İFADELERİ*

Sema Aslan DEMİR**

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesinde *gösterime dayalı* (deiktik) sistemle çözümlenemeyen, bu sistemin dışında kalan zaman anlatımları üzerinde durulacaktır. Deiktik zamanları, herhangi bir konuşma durumuna işaret etmek üzere 'bura ve şimdi'nin merkez alındığı zaman ifadeleri oluşturur. Söz gelimi eylemler, zaman çizgisi üzerine, bura ve şimdiye göre geçmiş, bura ve şimdiye göre gelecek ya da bura ve şimdi ile eş zamanlı olarak yerleşebilir. Ancak dilde var olan bütün zamanlar deiktik bir yaklaşımla, 'bura ve şimdi' ya da 'bura ve şimdi'yi temsil eden ikincil bir nokta referans alınarak belirlenmemektedir. Bazı zamanlar, deiktik sistemin sınırlarını zorlamakta, bu sistemle incelenmeye uygun olmadıklarını veya deiktik sistemin dışında kaldıklarını, Türkiye Türkçesinden hareketle *zaman kayması*, *anlam kayması* vb. kavramsal çerçevesi net olmayan terminolojilerle adlandırılarak da ima etmektedir. Bu çalışmada $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimlerinin geçmiş zamanı karşıladıkları, deiktik olmayan kullanımları üzerinde durulacaktır. Ayrıca, zaman bildiren eklerin, bu tür işlevsel açılımlara izin veren temel semantik değerleri tartışılacaktır. Çalışmada $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ eklerinin geçmiş zamanı anlatabilme işlevleri, anaforik sistem çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır. Anaforik sistem, cümledeki ya da metindeki bir dil unsurunun, başka bir unsurla ilişkilendirilmemiş, soyutlanmış şekliyle anlam bakımından bulanık ya da eksik olduğu; anlamının, ancak bir *öncül* (ya da *soncul*) unsur ile ilişkili olarak yorumlanabildiği ifade biçimlerinden oluşur.

Anahtar Kelimeler: deiktik zamanlar, anaforik zamanlar, $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimleri, semantik.

ANAPHORIC TEMPORAL EXPRESSIONS IN TURKISH

ABSTRACT

This work will focus on non-deictic temporal expressions in Turkish, which are not convenient to be analyzed in deictic system. Deictic tenses compare of temporal expressions, which can be analyzed in relation to the basic deictic centre, the present moment, here and now, or another reference point which represents the first one.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: aslans@baskent.edu.tr

In deictic system, time of the event can be specified as past, present or future in relation to the deictic centre. But, some tenses in Turkish cannot be analyzed as to the basic deictic centre 'here and now' or the secondary, which represents the first one. These tenses are compelling the borders of deictic system, and imply its inapplicability as to deictic centre, with being named such fuzzy terminologies in Turkish as *anlam kayması* (semantic slipping) or *zaman kayması* (temporal slipping). In this work, non-deictic usage of Turkish present tense markers *-(X)yor*, *-A/(X)r* and *-mAktA*, which especially seen in their marking of historical present, will be analyzed. Their usage as a past tense marker will be discussed in the frame of anaphoric system. The anaphoric system comprise of the expressions in which a linguistic item is not specified or interpreted completely without any relation with an antecedent. Furthermore, the basic semantic values of these morphemes that support the capability of their usage for past tense will also be discussed.

Key Words: deictic tenses, anaphoric tenses, the morphemes *-(X)yor*, *-A/(X)r* and *-mAktA*, semantic.

0. Giriş

Varlıkbilimsel (ontolojik) zamanı gramatikalleştirerek dilsel bir olgu hâline getirme süreci, üç boyutlu ve deneyimsel bir olguyu, tek boyutlu ve sembolik bir olguya dönüştürme işidir. Zamanı, yaşandığı gerçeklik ve genişlikte anlatmak mümkün olmadığı hâlde, tecrübe edilen uzun yılları, anlık tek bir cümlede ifade edebilme imkân ve pratikliği nedeniyle (örn. *Ankara'da on yıl yaşadım* vb.) gramatikal zaman, fazlasıyla ilgi çekicidir ve kendi kullanıcılarını dahi çözümlenme konusunda zorlayan karmaşıklığıyla üzerinde çok yönlü olarak düşünmeye değerdir.

Dilsel zamanın çözümünde dönüm noktası sayılabilecek önemli bir adım, Hans Reichenbach'ın ortaya koyduğu 'referans noktası' görüşüdür (1947: 71). İlk kez Hermann Paul (1882: 273, Klein 2009: 44'ten) tarafından bakış noktası (vantage point) adıyla ortaya konan ve yaklaşık yarım yüzyıl sonra Reichenbach tarafından sistemleştirilen 'referans noktası', araştırmacıların zaman çözümlemesinde büyük ölçüde benimsediği bir inceleme aracı olmuştur. Varlığı, bir referans noktası ile ilişkilendiren sistemlere *gösterime dayalı/deiktik* sistem denir. Deiktik sistemin işleyiş mantığı, herhangi bir konuşma durumuna işaret etmek üzere 'bura ve şimdi'nin merkez alınmasıdır (Comrie 1985: 14). Gramatikal zaman, birincil deiktik merkez olan 'bura ve şimdi'ye göre konumlandığı, söz gelimi bura ve şimdiye göre geçmiş, bura ve şimdiye göre gelecek ya da bura ve şimdi ile eş zamanlı olarak belirlendiği için deiktik bir işleyişe sahiptir. Eylem zamanını belirlemek için ölçü alınan temel deiktik merkez 'bura ve şimdi' olmasına karşın, bağlamın belirlediği ikincil bir 'referans noktası' da gösterim merkezi olarak alınabilir (bk. Comrie 1985: 16). Reichenbach'ın temel deiktik merkez olan 'bura ve şimdi'ye ek olarak tasarladığı referans noktası, asıl yöntemsel başarısını göreceli zamanların çözümünde göstermiştir. İngilizce *past perfect tense*, *future perfect tense* vb., Türkiye Türkçesi *-mişti*, *-acaktı*, *-miş olacak*, *-acak oldu* vb. yapılarla anlatılan zamanların çözümünde, birincil gösterim merkezinin yeterli olmaması nedeniyle, ikinci deiktik merkez olan referans noktası, çözüm için kritik bir basamak oluşturabilmektedir. Söz gelimi *Hasta iyileşecek* cümlesinde bildirilen zaman, deiktik merkez olarak konuşma anının/bura ve şimdinin alınması ile çözülebilmektedir (konuşma anına göre gelecekte); ancak *Hasta yarın saat beşte hastaneden çıkmış olacak* cümlesinde bildirilen zamanın çözümü için, 'bura ve şimdi'nin gösterim noktası olarak alınması yeterli değildir. Çözüm için 'bura ve şimdi'nin yanı sıra, 'yarın saat beş' ile belirtilen ikinci bir gösterim noktasına daha ihtiyaç vardır

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

(Böylece eylem zamanı, konuşma anına göre gelecekte, ancak yarın saat beş'e göre geçmişte konumlanır). Bu çalışmanın konusunu deiktik olmayan zamanlar oluşturacağı için, verilen bu genel bilgi dışında, deiktik sistem üzerinde daha fazla durulmayacaktır (Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve uygulama denemeleri için bk. Aslan 2013).

1. Deiktik olmayan zamanlar

Reichenbachçı yaklaşımın, elde ettiği yöntemsel başarıya karşın bütünüyle problemsiz olmadığı bilinmektedir. Bu yaklaşımın, bütün zamanları sınırlı sayıdaki zaman noktasını ilişkilendirerek açıklaması, zaman aralıklarını dikkate almaması, referans noktasının, doğası tam olarak açıklanmadığı için araştırmacılar tarafından sürekli yeniden yorumlanması vb. yöntemsel zaafı vardır (bk. Borik 2006: 96, Klein 2009: 45, Dahl 1985: 30). Bu çalışmanın amacı, Reichenbachçı yaklaşımın eleştirisini yapmak değil, bu yaklaşımın ya da deiktik sistemin dışında kalan zamanları ve bu zamanların ne şekilde çözümlenebileceğini tartışmaktır. Çalışmanın diğer bir amacı, zaman bildiren biçimbirimlerin, hangi semantik özellikleri nedeniyle deiktik olmayan kullanımlara izin verebildiğini anlamaya çalışmaktır.

Dilde var olan bütün zamanlar deiktik bir yaklaşımla, 'bura ve şimdi' ya da 'bura ve şimdi'yi temsil eden ikincil bir nokta referans alınarak belirlenmemektedir. Bazı zamanlar deiktik sistemin sınırlarını zorlamakta, bu sistemle incelenmeye uygun olmadıklarını veya sistemin dışında kaldıklarını, Türkiye Türkçesinden hareketle *zaman kayması*, *anlam kayması* vb. kavramsal çerçevesi net olmayan terminolojilerle adlandırılarak da ima etmektedir. Bu tür zamanlar 'bura ve şimdi' ya da onu temsil eden ikinci bir noktaya atıfla konumlanamamaktadır. Bu çalışmada –(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA biçimbirimlerinin deiktik olmayan kullanımları üzerinde durulacaktır: *Saltanat yılları uzadıkça hükümdar Yıldız Köşküne daha çok kapanıyor. 1888 yılında Boğaz vapurunda Karcıgar makamında besteleniyor bu güfte. Devrin büyük bestecisi Hacı Arif Bey, şarkıyı duyduğunda takdir ve teşvikini esirgemiyor. Atatürk de 1936'dan sonraki konuşmalarında uydurma kelimeleri bırakarak normal Türkçeyi kullanır ve tavrını açıkça belli eder. Asrın sonlarında her Osmanlı, adam başına 12 altın frank vergi ödemektedir* vb. (Örnekler Yaman 1999: 67, 88, 118 ve Korkmaz 2003: 598'den). Örneklerde –(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA eklerinin, geçmiş konuşma durumlarının anlatımı için kullanıldıkları görülür. Bu tür zaman ifadeleri deiktik bir yaklaşımla incelenmek istendiğinde, 'konuşma anı geçmiş olaylara yakınlaştırılmaktadır', 'geçmiş olaylar konuşma anına yaklaştırılmaktadır' ya da 'zaman dilimleri birbirinin içine geçmektedir' türü algısal belirsizlikler ortaya çıkmaktadır. Bu tür yanılsamaların çoğu, bu kullanımların oluşturduğu stilistik etkiden kaynaklanmaktadır.

Türkçede zaman bildiren biçimbirimlerin, yaygın zaman değerleri dışında farklı zaman dilimlerini temsil edebilmesi, örneğin –(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA eklerinin geçmiş olayları anlatırken bir "anlatım tabanı"¹ olarak kullanılabilmesi, araştırmacıların çeşitli gramer ve monografilerde üzerinde durdukları konulardan biridir. Durum, Yaman 1999: 31'de "dilde kendisine zaman bildirme görevi yüklenen bazı eklerin, dilin genel işleyişi içinde, asıl işlevlerinin dışında farklı bir zamanı ifade eder duruma gelmeleri" şeklinde tanımlanmış; "anlatım yollarındaki çeşitliliği sağlama, anlama renk katma, anlatımı tek düzelikten kurtarma" (33) vb. stilistik etkilerinden de söz edilmiştir. Johanson 1971'de² –A/(X)r'ın bir anlatım tabanı olarak geçmiş eylem ve durumları anlatmasına ilişkin "mesafeli *di* temelinden *ir* temeline, mesafenin stilistik etkisini öyküsel samimiyet lehine ortadan kaldıran geçiş", "söz edimsel açıdan eşzamanlı olmayan bir olayın, senkron haberle karıştırılması mümkün olmayan bir güncellenmesi", Aydemir 2010: 29'da "olayların güncelleştirilmesine imkan verir, ancak bu güncelleştirme hiçbir zaman senkron

¹Anlatım tabanı kavramı ile ilgili bk. Aydemir 2010.

² Bu çalışmada Johanson 1971'den yapılan alıntılarda, Prof. Dr. Nurettin Demir'in, ilgili eserin Türkçeye çevrilmesi yönünde devam eden çalışmasından yararlanmıştı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

bir haberle karışmaz” (29) vb. değerlendirmeler yer almaktadır. Akaslan 2000’de, $-(X)yor$ ekinin “anlar sınıfı üzerinde her noktaya yerleşebilmesi, onun zamansal açıdan tümüyle belirsiz olmasının ve kendi kendine hiçbir zamansal değer taşıyıcı olmamasının sonucudur” değerlendirmesi yer almakta ve ekin zaman değerinin “sözcelemsel bağlam” tarafından belirlendiği üzerinde durulmaktadır (38-39, ayr. bk. 2012).

Johanson’un “Türkiye Türkçesinin şimdiki zaman birlikleri mutlak biçimde deiktik şimdiki zamanı da temsil etmez” (1971) yönündeki değerlendirmesini, konunun deiktik sistem içinde açıklanamayacağı yönünde haklı bir öngörü olarak kabul etmek gerekir. Johanson, *Lâle devri Pasrofça antlaşmasından başlar, Patrona Halis isyanına kadar sürer* gibi kullanımları deiktik olmayan, nôtür gerçekleştirmeler olarak değerlendirir ve bu tür kullanımların “birliklerin mütevazı bir takımıyla da olsa, özellikle sözlü ifadelerde Türkiye Türkçesinin normal öyküleme kalıbıyla, *di* anlatılarıyla rekabet ettiği”ni belirtir. Ayrıca, eşzamanlı olmayı anlatmak üzere, $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimlerinden hangisinin hangi durumlarda tercih edildiğini belirleyen işlevsel veya stilistik nedenlerin olup olmadığını da detaylı bir biçimde sorgular (bk. 1971, V. Bölüm).

Sözü edilen değerlendirmelerin bir kısmında, Türkçede zaman bildiren biçimbirimlerin, yaygın işlevleri dışında farklı zaman dilimlerini temsil edebildiği durumların ‘ne olmadığı’ (örn. deiktik olmadığı veya zaman kayması olmadığı krş. Acarlar 1969, Gencan 1966, Yaman 1999, Korkmaz 2003 vb.) ve bir anlatım tabanı olarak ne tür stilistik etkiler yarattığı tartışılmakla beraber ‘ne olduğu’, ‘nasıl gerçekleştiği’ ve ‘Türkçe sistem içinde nasıl izah edilmesi gerektiği’ gibi konular yeterince aydınlanmış değildir. Zaman bildiren biçimbirimlerin deiktik olmayan kullanımları, işlevsel çeşitlenme ve stilistik etkiler yaratabilmektedir; ancak bunlar, pragmatik boyutta tartışılması gereken durumlardır. Kritik nokta, biçimbirimlerin bu işlevsel açılımına izin veren semantik değerlerini, tabiatlarındaki, sözü edilen işlevsel açılımlarla ters düşmeyen semantik bileşenleri belirleyebilmektir. Konu, bu yönleriyle henüz bir problematik olarak varlığını sürdürmektedir. Gramatikal zamanın, deiktik yöntemle açıklanamayan zamansal olguları da içermesi, sözü edilen dilsel olguların ne tür bir yöntemle çözülebileceği sorusunu yüzleşmesi gereken bir durum hâline getirmektedir. Çalışmada bu tür olgular, deiktik sisteme alternatif olarak anaforik sistem çerçevesinde incelenecektir. Söz konusu dilsel olgunun sebepleri, öncelikle gramatikal zaman çerçevesinde sorgulanacak, konuya odaklanan çeşitli çalışmalarda dile getirilen “dildeki değişimler, gelişmeler”, “düşüncenin her geçen gün açılan yeni ufuklarla zenginleşmesi”, “zamanın kalıplara sokulabilecek bir kavram olmaması” vb. (bk. Yaman 1999: 33) sebepler, gramatikal zamandan çok ontolojik zamanı ilgilendirdiği için çalışmanın dışında tutulacaktır.

2. Tartışma

$-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ eklerinin semantik özellikleri ne tür bileşenlerden oluşmalıdır ki geçmiş eylemleri anlatmada da kullanılabilirsin ya da $-DX$ ne tür bir semantik içeriğe sahip olmalıdır ki hâl ve geleceği de anlatabilsin? Biçimbirimlerin bu tür işlevsel açılımlarında bağlamsal koşullar oldukça önemlidir; bununla birlikte öncesinde, işlevsel açılımlara izin veren, belirli bağlamlarda belirli işlevlerin ortaya çıkışını düzenleyen temel semantik değerleri anlayabilmek gerekir. Bağlam, bir biçimbirimin semantik yapısında var olan bir özelliği ortaya çıkararak, hazırlayıcı, tetikleyici, tipikleştirici bir ögedir. Bağlam-işlev ilişkisi belirli bir semantik temel ekseninde gelişir, rastgele değildir. Bir biçimbirimin semantik içeriği a ve b niteliklerini aynı anda bulundurabilir. a niteliği, b niteliğine göre daha baskın ve birincil olabilir, ancak belli bağlamsal koşullar, b niteliğinin ortaya çıkabilmesini de tetikleyebilir. Bu, b niteliğine kaynaklık eden temel değer bağlamsal koşullar olduğu anlamına gelmez, ancak b niteliğinin o bağlamla uyumlu ya da o bağlamda verimli olduğunu gösterir. Bu nedenle çalışmada gerçekleştirilmesi düşünülen birincil işlem, $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ eklerinin geçmiş zamanı karşılamalarına imkân veren temel semantik değerleri belirleyebilmektir. Bağlamsal koşulların etkisi ise ‘anaforik sistem’ kapsamında

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

ayrıca değerlendirilecektir. Bir bakıma öncelikle, Johanson 2000’de ifade edildiği gibi “metinsel tavırları mümkün kılan semantik değerleri tanımlamak” (44) gerekecektir. Biçimbirimlerin anlamsal tanımı öyle yapılmalıdır ki yaygın a niteliği yanında yaygın olmayan/periferik b niteliğini de içine alabilsin. Biçimbirimlerin tanımlanan semantik kapsamı, yaygın semantik değerle birlikte yaygın olmayanı da içine alabilmeli, ancak diğer yandan yaygın değerle yaygın olmayan arasındaki hiyerarşik ilişki de korunabilmelidir. Aşağıda, söz konusu biçimbirimlerin semantik içerikleri, ne tür bir zaman değerine sahip oldukları noktasında sorgulanacaktır.

İlgili biçimbirimlerin zamansal değerlerini çözümlmek üzere yapısalcı bir çerçeveden hareket etmek *anlam kayması*, *zaman kayması* vb. ‘çok anlamlılık’ ya da ‘anlam belirsizliği’ görünümü veren açıklamaları soyutlayarak bütün bu algılamalara izin veren asıl semantik değeri tanımlayabilmek için makul bir çıkış noktası kabul edilebilir. Yapısalcı dilbilim teorisi, paradigmatik ya da değişmez anlama sintagmatik ya da bağlamsal anlamı birbirinden ayırmayı gerektirir (Andrews 2012: 214). Jakobson’un belirttiği “bağlama bağlı bir dizi işlevsel saptama yerine bir kategorinin bütün kullanımlarını içine alan basit, değişmez, genel anlamların (gesamtbedeutung)” (1932, 1957) belirlenmesi yönündeki yöntembilimsel gereklilik, Johanson 2000: 50’de de benimsenmiştir: “İşlevsel çeşitliliğe izin veren asıl semantik değerler belirlenmeli ve anlam, kullanımların çoğunu içine alacak şekilde, genel tanımlanmalıdır.” Yapısalcı dilbilim teorisi, dil öğelerini incelemenin en iyi yolunun, onu karşıtıyla birlikte değerlendirmek olduğunu iddia eder. Buna göre A’ya ait özellikler, en iyi şekilde, A olmayanla oluşturduğu karşıtlık ilişkisi çerçevesinde tanımlanabilir. Karşıtlığı oluşturan üyelerden biri, bir özelliği *işaretli* ya da *belirtili* (marked) olarak taşırken, diğer öge bu özellik bakımından *işaretsiz* (unmarked) olabilir. İşaretli üye anlam bakımından daha belirli ve özelleştirilmiş iken işaretsiz üye daha genel ve kullanım sınırları bakımından daha geniştir. Karşıtlık ilişkisinde kritik noktalardan biri, birimlerin karşılaştırılmasına ölçüt olacak özelliği belirlemektir (bk. Andrews 2012: 215). Üzerinde duracağımız biçimbirimler görünüşsel (aspectual) değer de taşımakla birlikte, burada karşılaştırma temeli görünüş değil zaman olarak belirlenmiştir. Uygun karşılaştırma temelini görünüş olmadığı düşünülmektedir. Nedenleri için 4. bölüme bk.

3. Semantik çözümleme

–(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA biçimbirimleri zaman semantiği bakımından –geçmiş değer taşırlar. Ancak, 1528’de Kanuni Sultan Süleyman bu fermanı tasdik eder. *Namık Kemal, Mustafa Fazıl Paşa’nın davetini kabul ederek Avrupa’ya gider. Asrın sonlarında her Osmanlı, adam başına 12 altın frank vergi ödemektedir. Bir gün Şişli’deki evde salona bitişik küçük bir odadaki sedir üzerine uzanmış, göz kapakları yarı açık, yarı baygın yatıyor. Alaeddin’i kaldırıyorum tahtaya, hem say hem de yaz diyorum* (Yaman 1999, Korkmaz 2003) vb. örneklerde, –geçmiş üyelerin, +geçmiş olarak kullanılabilmesi, –(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA biçimbirimlerinin içinde bulunduğu karşıtlık ilişkisini sorgulamayı gerektirmektedir. –(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA biçimbirimleri *geçmiş* : *geçmiş olmayan* (± *geçmiş*) karşıtlığının *işaretsiz* (unmarked) üyeleridir. *İşaretli* (marked) üye, ‘geçmiş’ özelliği bakımından pozitif değer taşıırken, işaretsiz üye, biri *geçmiş olmama* (–*geçmiş*) diğeri *geçmiş* bakımından *belirlenmemiş/işaretlenmemiş olma* olmak üzere, iki semantik bileşenli bir değerden oluşur. Başka bir ifadeyle (± *geçmiş*) karşıtlığı, genel anlamda *geçmişin ifadesi* : *geçmişin ifade edilmemesi*, özel anlamda ise *geçmişin ifadesi* : *geçmiş olmayanın ifadesi* biçiminde iki boyutlu olarak ortaya çıkar (Karşıtlık ilişkilerinin temel prensipleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Jakobson 1957: 47, Battistella 1996: 133, 134). Böylece –(X)yor, –A/(X)r ve –mAktA, semantik bakımdan hem +*geçmiş* özelliğinin yokluğunu hem de bu özellik bakımından belirsiz/ilgisiz olmayı bildirir. Morfolojik karşıtlıklarda işaretli olma, sözü edilen özelliği zorunlu olarak bulundurma anlamına gelirken işaretsiz olma, o özelliğin bütünüyle reddi anlamına gelmemektedir. Belirli bağlamlarda, iki dil ögesi arasındaki karşıtlık ilişkisi baskılanabilmekte ve işaretsiz üye, işaretli üye yerine, örneğin Türkçede –(X)yor ve –A/(X)r ve –mAktA +*geçmiş* yerine

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

kullanılabilmektedir (bk. Greenberg 1966: 29). Bunun nedeni, semantik bakımdan dar ve spesifik olan işaretli üyeye karşın, işaretli üyenin, işaretli üyeyi de içine alabilecek bir semantik genişliğe sahip olabilmesidir (bk. Jakobson and Waugh 1979, Battistella 1990: 3, Binnick 1991: 152). Başka bir ifadeyle –geçmiş bir üyenin kapsadığı genişlik, geçmiş, şimdi, gelecek, vb., daha geniş bir alanı içine alabilir (örn. *Dün öğreniyor olanları. Olaylar giderek büyüyor. Haftaya Ankara'ya geliyor. Sütlü tatlıları çok seviyor.* vb.). Bu nedenle işaretli üyenin neyi karşıladığını belirlemede, işaretli olana kıyasla bağlamın desteğine çok daha fazla ihtiyaç vardır (Shapiro 1983: 16).

Morfolojik bir karşıtlık ilişkisinin belirli bağlamsal çevrelerde sistematik olarak ortadan kalkması/iptali ve böylece işaretli üyenin işaretli üye yerine kullanılmasını (bk. Andrews 2012: 217, Bybee 2013: 32) ‘nötürleşme’ (bk. Johanson 1971, ‘nötür gerçekleştirmeler’, Rentzsch 2010) olarak değerlendirmek yanıltıcı olabilir. Morfolojik öğeler fonolojik öğelerden farklı olarak ayırt edici özellik bildirmekle kalmazlar, kendilerine özgü bir semantik değerle de doğarlar ve bu semantik değerden bütünüyle yoksun bırakılamazlar (Andrews 2012: 217). Bu nedenle, belirli özellikleri baskılanabilse de tam anlamıyla nötürleşmemektedirler. $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ 'nın geçmişi anlatırken oluşturduğu stilistik etki, örneğin geçmiş olayları güncelleyerek, daha canlı, şu an oluyormuşçasına anlatma vb. özellikler, bu eklerin baskılanan *-geçmiş* değerine karşılık, *+sınırlararasılık*³ (intraterminality) özelliğini kısmen koruyabildiğini düşündürmektedir. $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ 'nın, geçmiş anlatılarında, $-DX$ 'li anlatıdan daha farklı stilistik etkiler yaratabilmesi, bir durumu temsil eden yaygın üye yerine, yaygın olmayan bir üyeyi tercih etmenin, anlatılana ön plana çıkarma, çarpıcı hâle getirme vb., stilistik açıdan anlamlı sonuçlar yaratabileceği öngörüsünü oluşturmaktadır. Diğer yandan, morfemlerin *-geçmiş* özelliğinin baskılanmış olduğu bu tür durumlarda bağlamın verdiği perspektif ve anafirik değer, daha kritik hâle gelmektedir. Türkçede bu tür bir sözde nötürleşmeye ve baskılamaya direnen tek morfem *idi*'dir. Bu nedenle Uzun 2004, Johanson 1971, Rentzsch 2010 vb. çalışmalarda, Türkçede tek ve asıl zaman ekinin, görünüş bildirmeyen *idi* olduğu yönündeki saptamaya ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir.

4. Karşılaştırma ölçütünün uygunluğu

$-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ 'nın, geçmiş olayların anlatımında kullanıldığı durumları açıklamak için ‘zamansal’ karşıtlık yerine ‘görünüşsel’ bir karşıtlık ilişkisinin kurgulanıp kurgulanamayacağı sorusu, yukarıda yapılan çözümlemenin geçerliliği açısından önemlidir. Türkçe görünüş ve zaman sisteminin değerlendirildiği bazı çalışmalarda, sistemin yalnız zamancı yaklaşımlarla incelenmesinin, bu yaklaşımla açıklanamayan durumlarda ‘anlam kayması’ vb. dilbilimsel olmayan terimlere başvurulmasına neden olduğu ve zamancı yaklaşımlarla açıklanamayan durumların, eklerin görünüş işlevleriyle ilgili olabileceği yönünde dikkate değer tespitler yer almaktadır (Johanson 1971, 1990: 196, Aydemir 2010: 12). Bu tespitler ister istemez, ‘ $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ ekleriyle ilgili yukarıda sözü edilen durum görünüşsel bir karşıtlık ilişkisiyle açıklanabilir miydi?’ sorusunu gündeme getirmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi, karşıtlık ilişkilerini kurgulamada ‘karşılaştırmaya ölçüt oluşturacak niteliğin belirlenmesi’ kritik noktalardan biridir. Türkçede $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimlerinin görünüş kategorisi açısından anlamlı olduğu bilinmektedir. Bu biçimbirimler, eylemi başlangıç ve bitiş sınırları arasında görmeyi sağladığı için görünüş bakımından *sınırlararasılık* bildiren bir değere sahiptir ve bu değer, bazı kullanımlarında tipik bir biçimde ön plana çıkmaktadır (örn. *geliyordu*: geçmişte sınırlararasılık vb.). Ancak bu eklerin görünüşsel değerleri, zaman değerinin bütünüyle reddi anlamına gelmemektedir. Örneğin *İşte Ali geliyor* gibi bir cümlede yüklem, *+sınırlararasılık* ile birlikte *-geçmiş* de içine alan bir semantik değere sahiptir. *-geçmiş*, zaman dışılığı değil, *geçmiş olmayan zamanı* ya da *geçmiş bakımından işaretli*

³ Sınırlararasılık, olayı başlangıç ve bitiş sırası arasında görmeyi bildiren görünüş değeridir (bk. Johanson 1971, 1994, 2000).

olan zamanı bildirir (*idi* ile işaretlenmemişse, bk. Uzun 2004: 164). Burada belirlenmesi gereken, $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ 'nın geçmiş zamanlı anlatılarda kullanıldığı durumları, görünüşsel veya zamansal karşıtlık ilişkisinden hangisiyle kurgulamanın, bu iki gramatikal kategoriden hangisini ölçüt almanın, durumun izahı için daha elverişli olacağıdır. Aşağıda, zaman temelli bir karşıtlık ilişkisi kurgulamayı gerektiren nedenler üzerinde durulacaktır.

Morfolojik bir karşıtlık ilişkisinin belirli bağlamsal çevrelerde sistematik olarak ortadan kalkabildiği ve böylece *işaretsiz* üyenin işaretli üye yerine kullanılabilirdiği yukarıda belirtilmişti. $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ eklerine, kullanım alanlarını yaygın işlevlerinin dışına çıkarabilme genişliğini ancak 'işaretsiz üye' oldukları bir karşıtlık ilişkisi sağlayabilir. Türkçede görünüş kategorisiyle ilgili olarak Johanson tarafından tasarlanan, biri $\pm sınırlararasılık$ diğeri $\pm sınırötesilik$ olmak üzere iki temel karşıtlık ilişkisi vardır (bk. Johanson 1971, 1994, 2000). Bunlardan $\pm sınırlararasılık$, söz konusu karşılaştırma için uygun bir temel değildir, çünkü $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimleri zaten $\pm sınırlararasılık$ karşıtlığının işaretli üyeleridir. $\pm sınırlararasılık$, $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ 'nın geçmiş olayları karşılayabilmesini açıklamak için elverişsizken, $-DX$ biçimbiriminin, geçmiş dışı konuşma durumlarını karşılayabilirliğini açıklamada daha iddialı bir inceleme seçeneğidir (Bu konuda yapılan bir çalışma için bk. Rentzsch 2010).

İkinci seçenek olan $\pm sınırötesilik^4$ karşıtlığında, $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ ekleri işaretsiz üye olmakla birlikte, bu eklerin geçmiş olayların anlatımı için kullanıldığı durumlarda rekabet ettikleri morfem, yalnız *sınırötesilik* bildiren *-miş* değil, çoğu durumda *sınırötesi* olmayan *-yordu*, *-di*, *-maktaydı*, *-irdi*'dir (bk. Johanson 1971, ayr. 1-3. örnekler). Bu nedenle $\pm sınırötesilik$, durumun izahı için yeterince ilgili ve kapsayıcı değildir. Böylece $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimlerinin bir anlatım tabanı olarak geçmiş anlatımlarında kullanıldığı durumları açıklamak için uygun karşıtlık ilişkisi görünüşsel değil zamansaldır ve bu nedenle sözü edilen biçimbirimleri salt görünüş kategorisiyle sınırlandırmak, bütün ilişki durumlarını açıklamak için elverişli değildir.

(1) *Günlerden bir gün oturmaktayım (ya da oturuyordum). Bir atlı dayandı kapıya. Hopladı yere. Selam verip girdi.* (Yaman 1999: 89).

(2) *Bir keresinde İstanbul'a gidiyorum (ya da gidiyordum).* (age. 72).

(3) *O günlerde hırs yapıp her sabah yürüyüşe çıkıyor (ya da çıkıyordu) ve bir ayda fazla kilolarının hepsini atıyor (ya da atıyordu).*

5. Anafolik sistem

Bu bölümde $-(X)yor$, $-A/(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimlerinin geçmiş olayların/durumların anlatımında kullanılmasına ilişkin, birbiriyle bağlantılı iki sorunun cevabı aranacaktır. İlki deiktik sistemle açıklanamayan bu kullanımların ne tür bir sistem çerçevesinde açıklanabileceğidir. İkincisi ise bu eklerin geçmiş ve hâl kullanımlarının birbiriyle karışmasını neyin engellediğidir.

Barbara H. Partee'nin, zamirlerle zamanlar arasında ilgi çekici yapısal analogilerden bahsettiği 'Some Structural Analogies between Tenses and Pronouns in English' (1973) adlı makalesi, gramatikal zaman çalışmalarında 'anafolik zaman' algısına çıkış oluşturduğu için önemlidir ve konumuza bakış açısı kazandırması bakımından temel iddiasını anımsamakta yarar vardır. Söylem çalışmalarında zamirler deiktik veya anafolik olmak üzere ikiye ayrılırlar. Zamirlerde deiksis, gösterim merkezinin *ben* olması, diğer zamirlerin (sen ve o) *ben'e* göre konumlanmasıdır.⁵ Tıpkı gramatikal zamanların birincil deiktik merkez olan konuşma anına (bura

⁴ Sınırötesilik, eylemin ilgili sınırı aşıldıktan sonraki bir safhasına yönelmeyi bildiren bir görünüş kategorisidir (bk. Johanson 2000: 29).

⁵ (deiktik zamirlerle ilgili ayrıntılar için Lyons 1977: 636).

ve şimdiye) göre konumlanması gibi. Zamirlerin bu tür kullanımları deiktik yani gösterime dayalıdır. Diğer yandan zamirler, ben'e ya da deiktik merkeze göre değil, metnin herhangi bir yerinde verilen bir öncül ya da soncul ifadeye göre de anlam kazanabilirler. Örneğin *Ayşe geldi. O sınıfının en çalışkanı*, ifadesinde 'o' zamirine anlam kazandıran *Ayşe*'dir. Böylece zamirin deiktik olmayan/anafirik kullanımı⁶ söz konusu olur (bk. Partee 1973, 1986: 245). Anafora, cümledeki ya da metindeki dilsel bir unsurun, başka bir unsurla ilişkilendirilmemiş, soyutlanmış şekliyle anlam bakımından bulanık ya da eksik olduğu; anlamının, bir *öncül* (ya da *soncul*) ile ilişkili olarak yorumlanabildiği ifadelerdir (Carter 1987). Bu temel saptama gözden geçirildiğinde, *-(X)yor*, *-A/(X)r* ve *-mAktA*'nın geçmiş zaman anlatılarında bir anlatım tabanı olarak kullanıldığı durumların, ilke olarak anafirik sisteme eklenilebilme potansiyeline sahip olduğu görülür. Her ne kadar anafirik zamanlarla ilgili çalışmaların bir bölümünde, ana cümle yüklemine göre konumlanan yan cümledeki zamanlar değerlendirilmiş olsa da (bk. Kratzer 1998: 101), bu çalışmada üzerinde durulan ve zaman biçimbirimlerinin doğrudan yüklemde bulunduğu durumlar da prensip olarak anafirik sistemle uyumlu işlemektedir. Burada kastedilen anafirik zaman algısının Simith 2003: 95 ve 2007: 428'de betimlenenden de kısmen farklı olduğunu ifade etmek gerekir. Simith 2003 ve 2007'de anafirik zaman olgusu, paragraftaki bütün cümlelerin aynı öncül zaman ifadesiyle ilişkilendirilmek yoluyla konumlandığı, ilerlemeyen, dinamizmden yoksun, genellikle betimleyici cümlelerde kullanılan zaman olarak değerlendirilmiştir.

-(X)yor, *-A/(X)r* ve *-mAktA* biçimbirimlerinin bir anlatım tabanı olarak geçmiş olayların/durumların anlatımında kullanılması sırasında, zaman bildiriminin nelere, hangi öncü ifadelerle göre anlam kazandığını belirleyebilmek; anafirik sistem içinde değerlendirilme uygunluğunu test etmek ve zaman yorumlamasında hâlde karışmayı engelleyen neler olduğunu anlayabilmek bakımından önemlidir. İlk planda belirlenebilenler zaman zarfları, tarih bildiren sözler ya da söz grupları, önceki ya da sonraki cümlelerde yer alan gramatikal ya da sözlüksel zaman bildiricileri vb. dil içi öğelerdir. Aşağıdaki ilk iki cümlede zaman '1888 yılında', '1936'dan sonraki' vb. zaman sözlerine anafirik olarak yorumlanmaktadır.

(4) 1888 yılında *Boğaz vapurunda Karcıgar makamında* besteleniyor *bu güfte*. (Yaman 1999: 67).

(5) *Atatürk de 1936'dan sonraki konuşmalarında uydurma kelimeleri bırakarak normal Türkçeyi kullanır ve tavrını açıkça belli eder*.(age. 118).

Anafirik ilişki, yalnız dil içi (linguistik) öğelerle sınırlı olmayıp hiçbir zaman sözü kullanılmaksızın dil dışı (ekstra-linguistik) nedenlerle de oluşabilir (bk. Partee 1984: 265-266). Söz gelimi bir çocukluk resmine bakarak söylenen "Ali burada henüz yeni yeni konuşuyor" cümlesinde biçimbirimlerin zamansal yorumunu kolaylaştıran öğeler, dil dışı etkenlerdir. Bu tür durumlarda, konuşma ortamına ait objelerle oluşturulan 'anafirik bir dekor' söz konusu olur. Anafirik dekor, yalnız dilsel olanı değil, dilsel olmayanı da içine alan ve birimlerin yorumunda yönlendirici etki yapan unsurlar bütünü olarak düşünülmelidir.

(6) *Ödünç kazan alır hoca bir komşusundan. Verirken bir tencere yerleştirir içine. Komşusu sorar:*

-Bu ne? (Yaman 1999: 119).

(7) *Saltanat yılları uzadıkça hükümdar Yıldız Köşküne daha çok kapanıyor*. (age. 67).

6. ve 7. örneklerde, biçimbirimlerin zamansal yorumunu sağlayan ne bir zaman sözü ne konuşma ortamına ait bir nesne bulunur. Bu tür örneklerde devreye mental unsurlar girmektedir

⁶ Bir soncul yardımıyla anlam kazanan zamirler için katastör terimi de kullanılmaktadır.

(bk. Kraemer and Piwek 2000). *Nasrettin Hoca, Saltanat yılları* vb. sözler, çağrışım alanlarıyla zaten belirli bir zaman yorumunu beraberinde getirmekte, mental düzeyde belirli bir zaman temsili oluşturmaktadır. Diğer yandan metin türünün de zamanın deiktik ya da anaforik olarak kullanılması üzerinde belirli etkileri olduğu, iki yöntemden birinin, belirli metin türlerinde öne çıkma eğilimi gösterebildiği belirtilmelidir (metin türü ve zaman kullanımı arasındaki ilişki için bk. Smith 2007: 420).

Anaforik zaman ifadelerinde de bir referans noktası bulunup bulunmayacağı, cümlede ya da metinde yer alan zarf ve zaman sözlerinin, betimleyici karakterleri ile bir çeşit referans zamanı işlevi görebildiği (bk. Hinrichs 1986: 80, Binnick 2011: 216) konusuna ilişkin bir tartışmaya burada girilmeyecektir. Yukarıda verilen bazı örneklerde, referans noktası işlevi görebilecek dilbilimsel öncüllerin bulunmaması, kimi durumda zamanın yalnız mental temsil yoluyla veya dil dışı bağlamsal objelerle ilişkili olarak yorumlanabilmesi, anaforik zamanların bütün görünüşlerine genellenebilecek bir referans zamanı algısının olmadığı düşünülmektedir.

6. Sonuç

Çalışmada $-(X)yor$, $-A(X)r$ ve $-mAktA$ biçimbirimlerinin geçmiş zaman anlatılarında kullanılabilirliği öncelikle semantik bir çerçevede incelenmiş, bu morfeimlerin (\pm geçmiş) karşılığının *işaretsiz* üyeleri olduğu ve *işaretsiz* üyelerin, biri *geçmiş olmama* ($-geçmiş$) diğeri geçmiş bakımından *belirlenmemiş/işaretlenmemiş olma* olmak üzere, iki semantik bileşenli bir değerden oluştuğu belirtilmiştir. İşaretsiz üye, semantik bakımdan işaretli olana göre daha genel olduğu için, belirli bağlamlarda işaretli üye yerine de kullanılabilir. Yapısalcı dilbilimsel teori, birimlerin asıl semantik değerlerini belirlemede bağlama itibar etmezken paradoksal biçimde, işaretsiz üyenin semantik manevralarını bağlamla ilişkilendirmekten geri durmaz (bk. Shapiro 1983: 16, Johanson 2000: 50). Bu çalışmada ise bağlama sözü edilen semantik varyantı yarattığı gibi iddialı bir misyon yüklenmezken; bağlamın, biçimbirimlerin semantik içeriklerinde potansiyel olarak var olan değerlerin ortaya çıkmasında etkili, tipikleştirici, yorumlamayı yönlendirici bir öge olduğu kabul edilmektedir. İşaretsiz üye anlam bakımından sınırları belirli, özelleştirilmiş olduğu için bağlamın desteğine işaretsiz üye kadar ihtiyaç duymamaktadır. Bu nedenle (\pm geçmiş) karşılığının işaretsiz üyelerini değerlendirirken, bağlamsal operatörlerin etkin çalıştığı anaforik sistemin çerçevesine oturtmak, pragmatik bir girişim olarak belirse de semantiğe aykırı değildir. Tersine yapısalcı teorinin işaretsiz üye için öngördüğü bir işlemdir. “Aslında gramatikal anlamla kullanım arasında, eğer ikincisinin yeterli bir biçimde üstesinden gelinebilirse, bir aykırılık yoktur. Birbirini tamamlayabilirler.” (Johanson 2000: 48, krş. semantik ve pragmatik göstergelerin aksi yönleri gösterdiği Rentzsch 2010: 274). Sonuç olarak çalışmada, semantik ve pragmatik basamakların uyumlu işlediği görülmüştür. Bu tür kullanımların neden var olduğu konusunda stilistik etkiler önemli bir belirleyendir. Konunun, bu çalışmada yer verilmemiş olsa da, diğer görünüş-zaman işaretleyicileri açısından da incelenmeye değer olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABUSCH, D. (1997). Sequence of Tense and Temporal De Re. *Linguistics and Philosophy* 20/1: 1-50.
- ACARLAR, K. (1969). Fiil Kiplerinde Anlam Kaymalarının Nedenleri. *Türk Dili* 213: 250-254.
- AKASLAN, T. (2000). Sözceleme İşlemleri Kuramı Açısından Şimdiki Zaman. *XIII. Dilbilim Kurultay Bildirileri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları. 37-46.
- AKASLAN, T. (2012). Sözceleme Belirticileri Olarak $-Iyor$ ve $-mAktA$. *Turkish Studies* 7/3: 47-73.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- ANDREWS, E. (2012). Markedness. *The Oxford Handbook of Tense and Aspect*. Binnick, R.I. (ed). Oxford University Press. 212-236.
- ASLAN, S. (2012). Türkiye Türkçesinde Ol- Yardımcı Fiilli Yapıların Görünüş-Zaman Bildirimindeki İşlevleri. *bilig* 63: 11-30.
- AYDEMİR, İ.A. (2009). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*. Ankara: Grafiker.
- BATTISTELLA, E. L. (1990). *Markedness: the evaluative superstructure of language*. SUNY Press.
- BATTISTELLA, E. L. (1996). *The Logic of Markedness*. Oxford University Press.
- BINNICK, R. I. (1991). *Time and the Verb: A Guide to Tense and Aspect*. Oxford University Press.
- BINNICK, R. I. (2011). *The past tenses of the Mongolian verb: meaning and use*. Vol. 1. Brill.
- BORIK, O. (2006). *Aspect and Reference Time*. New York: Oxford University Press.
- BYBEE, J. (2013). Markedness: Iconicity, economy, and frequency. *The Oxford handbook of linguistic typology*. 131-147.
- SIMITH, C. (2003). *Modes of Discourse*. Cambridge University Press.
- SIMITH, C. (2007). Tense and Temporal Interpretation. *Lingua* 117: 419-436
- CARTER, D. (1987). *Interpreting Anaphors in Natural Language Texts*. Ellis Horwood. New York: Wiley & Sons.
- COMRIE, B. (1985). *Tense*. Cambridge University Press.
- DAHL, Ö. (1985). *Tense and aspect systems*. Oxford: Blackwell..
- GENCAN, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK:
- GREENBERG, J. (1966). *Language universals: with special reference to feature hierarchies*. The Hauge: Mouton.
- HINRICHS, E. (1986). Temporal Anaphora in Discourses of English. *Linguistics and Philosophy* 9: 63-82.
- JAKOBSON, R. & L. Waugh (1979). *Sound Shape of Language*. Bloomington: Indiana.
- JAKOBSON, R. (1932). Zur Struktur des russischen Verbums. *Charisteria guilelmo mathesio oblata*. Prague. 74-84 [=1971. *Roman Jakobson, Selected Writings*. The Hauge: Mouton. 2: 3-15.]
- JAKOBSON, R. (1957). *Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb*. Harvard University. Department of Slavic Languages and Literatures, Russian Language Project [= 1971. *Roman Jakobson, Selected Writings*. The Hauge: Mouton. 2: 130-147]
- JOHANSON, L. (1971). *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*. Studia Turcica Upsaliensia 1. Uppsala: Almqvist & Wiksell. [=Türkçede Görünüş, Çev. Nurettin Demir, Baskıda]
- JOHANSON, L. (1990). Studien zur türkeitürkischen Grammatik. *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz. Theil I: 146-301.
- JOHANSON, L. (1994). Türkeitürkische Aspektotempora. R. Thieroff & J. Ballweg (eds.) *Tense Systems in European languages*. Tübingen: Linguistische Arbeiten 308, 247-266.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- JOHANSON, L. (2000). Viewpoint operators in European Languages. Dahl, Östen (ed.) *Tense and aspect in the languages of Europe*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 27-187.
- KLEIN, W. (2009). How Time is Encoded. *The Expression of Time*. Mouton de Gruyter. 39-81.
- KORKMAZ, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.
- KRAHMER, E., & Piwek, P. (2000). Varieties of anaphora. Introduction. In dies. (Hg.). *Varieties of Anaphora. Reader ESSLLI*. Birmingham. 6-8 August 2000. 1-15.
- KRATZER, A. (1998). More Structural Analogies Between Pronouns and Tenses. Devon Strolovitch and Aaron Lawson (eds) *SALT VIII*. Ithaca, NY: Cornell University. 92- 110.
- LYONS, J. (1977). *Semantics*. Vol. II. Cambridge University Press.
- PARTEE, B. (1973). Some Structural Analogies Between Tenses and Pronouns in English. *Journal of Philosophy* 70: 601-609.
- PARTEE, B. (1984). Nominal and Temporal Anaphora. *Linguistics and Philosophy* 7: 243-286.
- REICHENBACH, H. (1947). *Elements of Symbolic Logic*. London: Macmillan.
- RENTZSCH, J. (2010). Why Turkic –DI is not [+PAST]. Kappler, Matthias & Kirchner, Mark & Zieme, Peter (eds.) *Trans-Turkic studies. Festschrift in honour of Marcel Erdal*. Istanbul. 267–279.
- SHAPIRO, M. (1983). *The sense of grammar: Language as semeiotic*. Bloomington: Indiana University Press.
- UZUN, N. E. (2004). *Dilbilgisinin Temel Kavramları*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 39.
- YAMAN, E. (1999). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*. Ankara: TDK.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

